

A photograph showing three large, dark brown, faceted mineral crystals in the foreground. Behind them is a large pile of smaller, clear, faceted crystals. The background is black.

ΣΧΗΜΑΤΑ ΛΟΓΟΥ

Τα σχήματα λόγου...

**... είναι το αλατοπίπερο των
συγγραφέων
και των ποιητών!**

Οι έμπειροι σεφ χρησιμοποιούν καρυκεύματα
για να δώσουν ξεχωριστή γεύση...

ή χρώμα

στα πιάτα
τους.

Το ίδιο κάνουν και οι λογοτέχνες.

για να κάνουν πιο "πικάντικο" το γράψιμό τους.

Στα σχήματα λόγου **χρησιμοποιούνται οι λέξεις με διαφορετικό τρόπο από τον συνήθη.**
Ανάλογα με το είδος του "**πειράγματος**" που κάνουν στη γλώσσα αυτά τα σχήματα τα χωρίζουμε σε κατηγορίες.

Υπάρχουν 4 κατηγορίες σχημάτων λόγου:

1) ως προς τη
σημασία των λέξεων

2) ως προς τη
θέση των λέξεων

3) ως προς τη **γραμματική**
συμφωνία των λέξεων

4) ως προς την **πληρότητα**
(αν δηλαδή χρησιμοποιούνται
περισσότερες ή λιγότερες
λέξεις από τις απαραίτητες)

Μέ τη χρήση των σχημάτων λόγου ...
δίνουν σχήμα στη σκέψη τους οι λογοτέχνες...

... και μας την κερνούν για να την απολαύσουμε!

Σχήματα λόγου σχετικά με τη...

σημασία των λέξεων!

1) μεταφορά

2) παρομοίωση

3) προσωποποίηση

4) αλληγορία

5) μετωνυμία

6) υπερβολή

7) αντίθεση

8) οξύμωρο

9) συνεκδοχή

10) ειρωνεία

11) ευφημισμός

12) αντονομασία

13) λιτότητα

14) κατ' εξοχήν

Μεταφορά

Ορισμένη **ιδιότητα** ή ορισμένο χαρακτηριστικό **γνώρισμα** μιας έννοιας **μεταφέρεται** συμβατικά σε μία άλλη έννοια.

Παραδείγματα:

- α) Χαλκοῖς καὶ ἄδαμαντίνοις τείχεσιν** τὴν χώραν ἐτείχισε. (=ἰσχυροῖς τείχεσιν)
- β) μου ἔκαψες** τὴν καρδιά,
- γ) ατσάλινα/χαλύβδινα** νεύρα,
- δ) κάλπικη** αγάπη (=ψεύτικη)
- ε) υφαίνεται** συνωμοσία
- ε) "σιδηρά"** κυρία ἔλεγαν τὴ Μάργκαρετ Θάτσερ, ἐπειδὴ διοίκησε με **σιδηρά** πυγμή, δηλαδή με στιβαρότητα.

Μάργκαρετ Θάτσερ
ἡ "**σιδηρά**" κυρία

Παρομοίωση

Δύο ή περισσότερες **έννοιες** παρίστανται ως **όμοιες** ή **παρόμοιες** μεταξύ τους.

Σήμα κατατεθέν: η λέξη "**σαν**" ή παρόμοιες (π.χ. **ίδιος, ολόιδιος με, όμοιος, καθώς, όπως, σαν να**, (όταν έχουμε υποθετική παρομοίωση με αναφορική πρόταση) ή **λες και, θαρρείς και...**

Παραδείγματα:

α) Ἦναγκάσθησαν οἱ ἱππεῖς ὥσπερ **νυκτερίδες** πρὸς τοῖς τείχεσιν προσαραρέναι. (να κολλήσουν)

[προσαραρέναι: απρμφ. παρακειμένου του

ρ. προσαραρίσκω]

β) Ἐχει καρδιά **σαν πέτρα**.

γ) Κορμοστασιά **σαν κυπαρίσσι**

δ) τα μάγουλά του ἦταν **σαν δύο ροδοκόκκινα μήλα**.

Προσωποποίηση

Μία αφηρημένη ιδέα ή έννοια παρίσταται ως φυσικό πρόσωπο· προσωποποίηση έχουμε δηλαδή όταν **τα άψυχα** παίρνουν **ανθρώπινες ιδιότητες**.

Παραδείγματα:

α) η ιδέα της **ελευθερίας** στον «**Ύμνο εις την ελευθερίαν**»

του Διονυσίου Σολωμού

β) η **Ελλάδα** στο ποίημα του Σικελιανού:

«...**Η Ελλάδα σέρνει το χορό,**
ψηλά, με τους αντάρτες,
– χιλιάδες δίπλες ο χορός,
χιλιάδες τα τραπέζια, –
κ' είν' οι νεκροί στα ξάγναντα,
πρωτοπανηγυριώτες!»

γ) Ο **ουρανός**
ολόκληρος **αγρίκαε** σαστισμένος.

"Η Ελλάς ευγνωμονούσα",
Θεόδωρος Βρυζάκης

Αλληγορία

Τα λεγόμενα ενός προσώπου **κρύβουν νοήματα** διαφορετικά από αυτά που οι ίδιες οι λέξεις φανερώνουν, στο πλαίσιο μιας τολμηρής μεταφοράς.

➡ π.χ. **ζυγόν** μὴ ὑπερβαίνειν, δηλαδή: Μην παραβιάζεις το **δίκαιο**.

ή... άνθρωπος που ζει βυθισμένος στο **σκοτάδι** ενός σπηλαίου συνήθως μένει ικανοποιημένος με τις σκιές και αποφεύγει να ξανοιχτεί προς τον ήλιο = είναι καταδικασμένος να εξακολουθήσει τη ζωή του μες στην **αμάθεια**, την απαιδευσία και την άγνοια.

Επίσης, έχει μείνει παροιμιώδης η φράση του Λύσανδρου: «**Όπου μὴ ἐξικνεῖται ἡ λεοντῇ, ἐκεῖ προσραπτέον τὴν ἄλωπεκῇ**», δηλαδή εκεί όπου η φυσική **ρώμη** δεν αποφέρει καρπούς, πρέπει κανείς να μεταχειριστεί την **πονηρία**, τον δόλο.

Μετωνυμία

Χρησιμοποιείται:

➡ Το **όνομα του δημιουργού** αντί για το **δημιούργημα** του:
π.χ. "Όμηρον δεῖ τοὺς παῖδας ἐκστηθίζειν. → τὰ Ὀμήρου ἔπη
Ακούει Μπαχ.

➡ Το **περιέχον** αντί του **περιεχομένου**, και αντίστροφα:
π.χ. Οὔτε γὰρ παρὰ θεάτρου δεῖ τόν γε ἀληθῆ κριτὴν κρίνειν
μανθάνοντα. → παρὰ τῶν θεατῶν
Ἡ αἴθουσα εἶχε βουβαθεί.
Ὅλο το στάδιο τον χειροκρότησε.

➡ Το **αφηρημένο** αντί του **συγκεκριμένου**, και αντίστροφα:
π.χ. Εἶσαι λεβεντιά! → λεβέντης

Υπερβολή

Όταν μια κατάσταση **μεγαλοποιείται**. Παρουσιάζεται μια ενέργεια, μια ιδιότητα, μια κατάσταση κτλ. μεγεθυμένη σε βαθμό που βρίσκεται **έξω από την πραγματικότητα και τα φυσικά όρια**. Αυτό γίνεται για να προκληθεί **ισχυρή εντύπωση**.

- α)** Στο έμπα **χίλιους** έκοψε, στο έβγα **δυο χιλιάδες**.
β) με **χίλιες** γλώσσες χύνεται, με **χίλιες** γλώσσες κραίνει
όποιος πεθάνει σήμερα **χίλιες** φορές πεθαίνει.
γ) **Δυο βουνά** είναι οι πλάτες του.
δ) κατέβη ο αϊτός να πει νερό κι έβαψαν τα φτερά του
κι έβαψε ο ήλιος ο μισός και το φεγγάρι ακέριο (δημοτικό)
ε) κι από τη θλίψη την πολλή κι οι **πέτρες εραγίσαν** (δημοτικό)
στ) κι απ' την πολλή την ψαλμουδιά **εσειόνταν οι κολόνες** (δημοτικό)
ζ) Τότε από **φως μεσημερνό η νύχτα πλημμυρίζει**.

Αντίθεση

CONTRAST

Αντίθετες λέξεις ή έννοιες παρατίθενται για να δημιουργήσουν εντύπωση. Η αντίθεση είναι πιθανό να εκφράζεται μόνο με δύο **λέξεις ή με δύο **φράσεις** ή ακόμα και με δύο **μεγάλα τμήματα λόγου**.**

Παραδείγματα:

- α)** τις Εστιάδες τις σεμνές μα κολασμένες.
- β)** και πολλά τα λιόδεντρα μα λίγο το νερό
- γ)** κι έχει λοστρόμο αθώο, ναύτη πονηρό

Οξύμωρο

Συνδέονται δύο **έννοιες** που φαινομενικά **αποκλείουν** η μία την άλλη (είναι **αντιφατικές** μεταξύ τους), ωστόσο στο βάθος εκφράζουν ένα **λογικό νόημα**. Ο όρος "οξύμωρος" σημαίνει "**κατ' οξύν**" (ευφυή τρόπο) + **μωρός**", ο ευφυής, που παρέχει την εντύπωση μωρού.

Παραδείγματα:

- α) δώρον άδωρον
- β) σπεύδε βραδέως
- γ) πάω αργά γιατί βιάζομαι
- δ) χαίρε νύμφη ανύμφευτε
- ε) αγγελικό και μαύρο φως
- στ) ζωντανός νεκρός
- ζ) ζώντας με το θάνατο
- η) καλότυχοι οι νεκροί
- θ) ελεύθεροι πολιορκημένοι
- ι) αυτός ο κόσμος ο μικρός, ο μέγας

Συνεκδοχή

Οι λέξεις δε χρησιμοποιούνται με την αρχική τους σημασία, αλλά με διαφορετική, που έχει βέβαια κάποια σχέση με την αρχική. Έτσι δηλώνεται:

ο Το **ένα αντί για τα πολλά** ομοειδή:
π.χ. Ο Έλληνας είναι γλεντζές → οι Έλληνες

ο Το **μέρος αντί για το σύνολο**, και αντίστροφα:

π.χ. κάθε κλαδί και κλέφτης → δέντρο

ο Η **ύλη αντί για το αντικείμενο** που κατασκευάζεται από αυτήν:

π.χ. Έβαλε πολύ χρυσάφι πάνω της → χρυσαφικά

ο **Αυτό που παράγει αντί για το παραγόμενο**
π.χ. πλήσον κρατήρα μελίσης → μέλιτος
→ γέμισε τον κρατήρα με μέλι

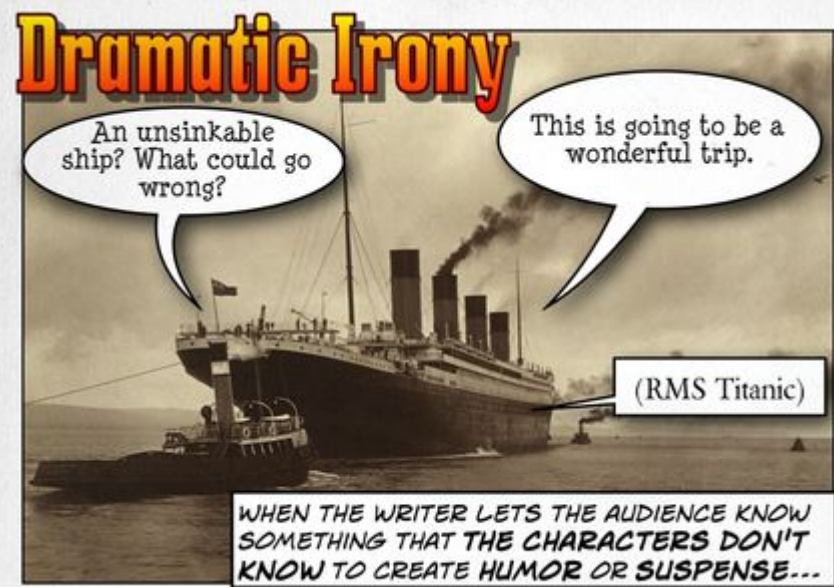

Ειρωνεία

Όταν **αντιστρέφεται το νόημα των λέξεων** για να εκφραστεί **χλευασμός** ή απλώς το **αστείο**. Η αίσθηση της ειρωνείας δημιουργείται με την **αντίθεση** που εμφανίζεται ανάμεσα στα **λεγόμενα** ή στα **σχέδια** των προσώπων και στην **τελική έκβαση των γεγονότων**. Κάποτε οι ποιητές

σχολιάζουν εμπαικτικά πράξεις ή σκέψεις των προσώπων που παρουσιάζονται στα έργα τους. π.χ. Στο **άγαλμα της Ελευθερίας**, που **φωτίζει τον κόσμο** ο ποιητής έχει στο νου του ότι το άγαλμα **τυφλώνει** τον κόσμο, όπως δηλώνεται στον τρίτο στίχο του ποιήματος

ή **Τι ωραία!** (ενν. Τι άσχημα)
Ταχύτατος όπως πάντα! (Άργησες πάλι)
Τελικά **γιατρεύτηκε**: πέθανε!

Υπάρχει φυσικά και η **τραγική ειρωνεία**: όταν γνωρίζει κάτι το κοινό το οποίο δεν γνωρίζουν οι πρωταγωνιστές της ιστορίας.

Ευφημισμός

Όταν χρησιμοποιούνται **λέξεις με καλή σημασία**, αντί για άλλες με **κακή**.

➡ π.χ. **Εύξεινος πόντος**
(= αντί «άξενος πόντος»).

ήτεράστιο κύμα 53 μέτρων
κοντά στο ακρωτήριο της **Καλής Ελπίδας**
(το λέμε για να ξορκίσουμε το κακό·
βέβαια αυτό δεν έσωσε τον Βαρθολομαίο
Ντιάζ που άφησε τα κοκκαλάκια του εκεί
κοντά στην "Καλή Ελπίδα")

ή **γλυκάδι** (το ξίδι)

ή **Ειρηνικός Ωκεανός**

(για λόγους που σχετίζονται με προλήψεις
και δεισιδαιμονίες)

τὸ **εὐώνυμον** κέρας (=η αριστερή
παράταξη) [εὖ + ὄνομα, αντί: ἀριστερόν,
καθώς οι αρχαίοι απέφευγαν τη χρήση
αυτής της λέξης, επειδή πίστευαν ότι οι
κακοί οιωνοί έρχονται από αριστερά]

Αντονομασία

Στη **θέση ενός ονόματος**, κύριου ή προσηγορικού, **τίθεται λέξη** όπως:

Το **πατρωνυμικό** αντί του κύριου ονόματος:

➡ π.χ. *ὁ Πηλείδης* (Αχιλλέας)

Το **παράγωγο** αντί του **εθνικού ονόματος**:

➡ π.χ. *τὸ Ἑλληνικὸν* (οἱ Ἕλληνες)

Η **περίφραση** που δηλώνει την καταγωγή ή μια ιδιότητα ενός προσώπου αντί του κύριου ή του εθνικού ονόματος:

- ➡
- α) ὁ παῖς Μενοικέως** (ὁ Κρέον)
 - β) ο εθνικός ποιητής** (ο Σολωμός)
 - γ) ο γιος της καλογριάς** (ο Καραϊσκάκης)

Αχιλλέας

Διονύσιος Σολωμός

Γεώργιος Καραϊσκάκης

Λιτότητα

Όταν αντί **για μια λέξη** χρησιμοποιείται η **αντίθετή της**, ή **αντί για το λιγότερο, το μεγαλύτερο**.

Παραδείγματα:

α) έφαγα όχι λίγο (=πολύ)

β) δεν είναι και μικρό πράγμα αυτό!

Έμφαση

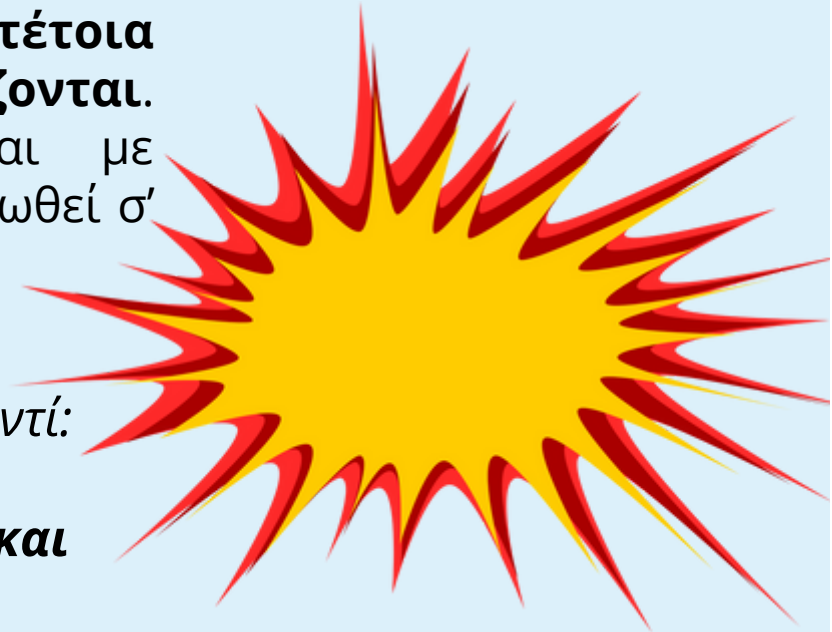
Ορισμένες λέξεις **τοποθετούνται σε τέτοια θέση** μέσα στην πρόταση ώστε να **τονίζονται**. Ένα στοιχείο του λόγου τονίζεται με οποιονδήποτε τρόπο, ώστε να επικεντρωθεί σ' αυτό η προσοχή του αναγνώστη.

Παραδείγματα:

α) Κακό μεγάλο που μας βρήκε (αντί: μεγάλο κακό που μας βρήκε).

β) Θέλει και την πίτα ολόκληρη και το σκύλο χορτάτο.

Κατ' εξοχήν

Το σχήμα κατ' εξοχήν, κατά το οποίο η σημασία μιας λέξης περιορίζεται, ώστε αντί πολλών ομοειδών να δηλώνει τελικά ένα μόνο (το κατ' εξοχήν) από αυτά.

Παραδείγματα:

α) τό άστν → η Αθήνα

β) ο ποιητής → ο Όμηρος

γ) η ποιήτρια → η Σαπφώ

δ) η Πόλη →

η Κωνσταντινούπολη

ε) Μην είδετε την

ομορφιά που την Κοιλάδα
αγιαζει;

(εννοεί μια κοπέλα, αλλά η
κόρη έχει ομορφιά στον
υπέρτατο βαθμό)

Όμηρος

Αθήνα: κλεινόν άστν!

Σαπφώ

Σχήματα λόγου σχετικά με τη...

θέση των λέξεων!

1) πρόταξη
- επίταξη

2) Υπερβατό

4) ασύνδετο

4) πολυσύνδετο

5) Χιαστό

6) Πρωθύστερο

8) ομοιότέλειτο

7) παρήχηση

9) κύκλος

10) άρση και θέση

Πρόταξη - Επίταξη

Η **σειρά των λέξεων** στην αρχαία ελληνική, όπως και στη νέα, διέπεται από μεγάλη ελευθερία. Συνηθίζεται, ωστόσο, να προηγείται το υποκείμενο με τους προσδιορισμούς του και να έπονται το ρήμα, το αντικείμενο ή/και το κατηγορούμενο, επίσης με τους προσδιορισμούς τους. Συνηθισμένες όμως είναι και οι περιπτώσεις στις οποίες ένας όρος της πρότασης αλλάζει θέση, μετατίθεται, και τίθεται πρώτος (**πρόταξη**) ή τελευταίος (**επίταξη**), επειδή σχετίζεται νοηματικά με τα προηγούμενα ή τα επόμενα, αντίστοιχα, αλλά και για λόγους έμφασης ή ευφωνίας.

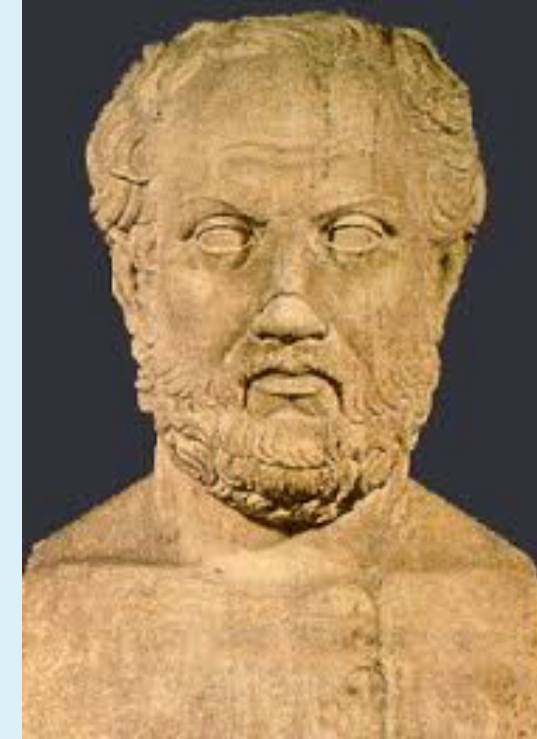

Παραδείγματα:

α) Θουκυδίδης Ἀθηναῖος ξυνέγραψε τὸν πόλεμον τῶν Πελοποννησίων καὶ Ἀθηναίων

β) Ταῦτα μὲν δὴ ὁ Κῦρος ἠκηκόει
(πρόταξη αντικειμένου)

γ) Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι τὸ στράτευμα οὐκ ἐκίνησαν
(επίταξη ρήματος)

Θουκυδίδης

Υπερβατό

Παρεμβάλλονται **μία ή περισσότερες λέξεις ανάμεσα σε δύο λέξεις** που έχουν στενή λογική και συντακτική σχέση μεταξύ τους. Δεν τοποθετούμε δηλαδή τις λέξεις με τη συνηθισμένη τους σειρά.

Παραδείγματα:

α) Ὁ τοῦ βασιλέως θρόνος (αντί ὁ θρόνος τοῦ βασιλέως)

β) Ἡ νίκη των συμμαχικῶν δυνάμεων παρά το μεγάλο αριθμό των νεκρῶν ἦταν σπουδαία.

(αντί: Ἡ νίκη των συμμαχικῶν δυνάμεων ἦταν σπουδαία παρά το μεγάλο αριθμό των νεκρῶν)

γ) με τη δική σου ἦρθα στον κόσμο τη λατρεία (Παλαμάς)

δ) Κάποια χρυσή, λεπτότατη στους δρόμους ευωδιά

(αντί: Κάποια χρυσή, λεπτότατη ευωδιά στους δρόμους) (Καρυωτάκης)

Κώστας Καρυωτάκης

Ασύνδετο

,

,

,

,

Απλή παράθεση λέξεων, φράσεων ή προτάσεων, οι οποίες είναι σχετικές μεταξύ τους κατά το νόημα που περιέχουν και βρίσκονται στο λόγο η μία μετά την άλλη χωρίς κάποια συνδετική λέξη μεταξύ τους και τις χωρίζουμε με κόμμα. Συχνό στον **καθημερινό λόγο**, σε **παραμύθια**, σε **παροιμίες**, σε **λογοτεχνικά κείμενα** κ.λπ. Το χρησιμοποιούμε όταν: **α)** θέλουμε **να μιλήσουμε/γράψουμε με έναν τρόπο απλό, γρήγορο, κοφτό και ζωντανό** ή **β)** θέλουμε **πολλά νοήματα να τα παρουσιάσουμε ενωμένα σε ένα όλο** (σύνολο)

Παραδείγματα:

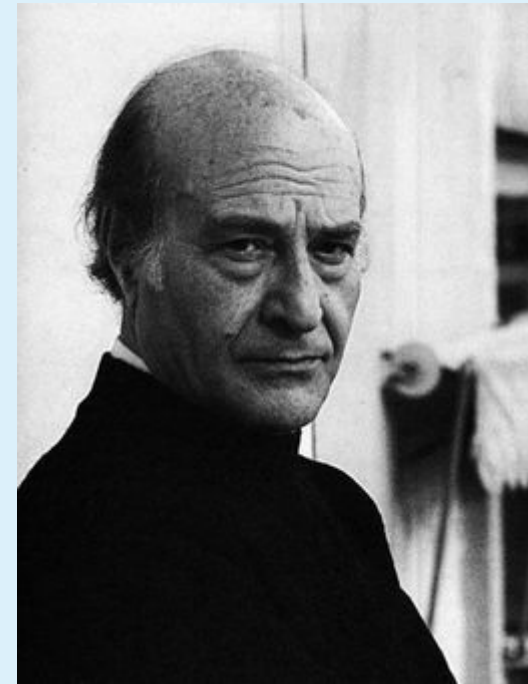
α) Καὶ συμβαλόντες τὰς ἀσπίδας ἐωθοῦντο, ἐμάχοντο, ἀπέκτεινον, ἀπέθνησκον.

β) Ἡ Ἄνοιξη μπήκε, ο καιρός μαλάκωσε, η βροχές μειώθηκαν, ο ήλιος εμφανίζεται πιο συχνά

γ) Σηκώθηκε, πλύθηκε, ντύθηκε, έφαγε στα όρθια και βγήκε στον δρόμο (Παρ' ότι έχει "και" στο τέλος του, παραμένει ασύνδετο)

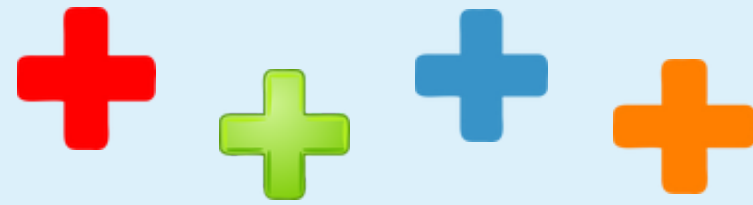
δ) σημαίνει ο Θεός, σημαίνει η γη, σημαίνουν τα επουράνια

ε) Ποιοι, πώς, πότε ανέβηκαν την άβυσσο;
Ποιες, ποιων, πόσων οι στρατιές;

Οδυσσέας Ελύτης

Πολυσύνδετο

Περισσότεροι από δύο όμοιοι όροι ή όμοιες προτάσεις συνδέονται μεταξύ τους με **παρατακτικούς** συνδέσμους (συμπλεκτικούς ή διαχωριστικούς). Το αποτέλεσμα που επιτυγχάνεται είναι η **συσσώρευση, η πολλαπλότητα, η ενεργητική απαρίθμηση, η ένταση ή η έμφαση**. Προσδίδει επίσης **συναισθηματική φόρτιση** στο λόγο.

Παραδείγματα:

- α) Κι** η προσευχή **κι** ο πειρασμός **κι** η δύναμη **κι** η αστένεια.
- β) Δεν έβλεπα μήτε** το κάστρο, **μήτε** το στρατόπεδο, **μήτε** τη λίμνη, **μήτε** τη θάλασσα, **μήτε** τη γη, **μήτε** τον ουρανό. (Διονύσιος Σολωμός)
- γ) Μ' άδραχνεν όλη την ψυχή και να 'μπει δεν ημπορεί ο ουρανός κι** η θάλασσα **κι** ακρογιαλιά **κι** η κόρη.
- δ) Εμείς· οι Αλεξανδρείς, οι Αντιοχείς, οι Σελευκείς, κι** οι πολυάριθμοι επίλοιποι Έλληνες Αιγύπτου και Συρίας, **κι** οι εν Μηδία, **κι** οι εν Περσίδι, **κι** όσοι άλλοι. (Κ. Π. Καβάφης)

Χιαστό

Δύο λέξεις ή φράσεις που αναφέρονται σε δύο προηγούμενες έχουν αντίστροφη τάξη προς αυτές. Παραθέτουμε δύο ζευγάρια εννοιών μεταξύ των οποίων η πρώτη έννοια αντιστοιχεί στην τέταρτη και η δεύτερη στην τρίτη. Το σχήμα **χιαστό** δηλαδή δημιουργείται όταν προφέρονται δύο όροι με αντίστροφη σειρά.

Παραδείγματα:

α) «η **Γκιώνα** λέει της **Λιάκουρας** – κι η **Λιάκουρα** της **Γκιώνας**».

β) Να χάνει η **μάννα** το **παιδί** και το **παιδί** τη **μάννα**.

γ) Όταν σε **βλέπω χαίρομαι**, **λυπούμαι** όταν σε **χάσω**

δ) Έδερνε κι **έγδυne**, **έγδυne**
και **έδερνε** ολημερίς.

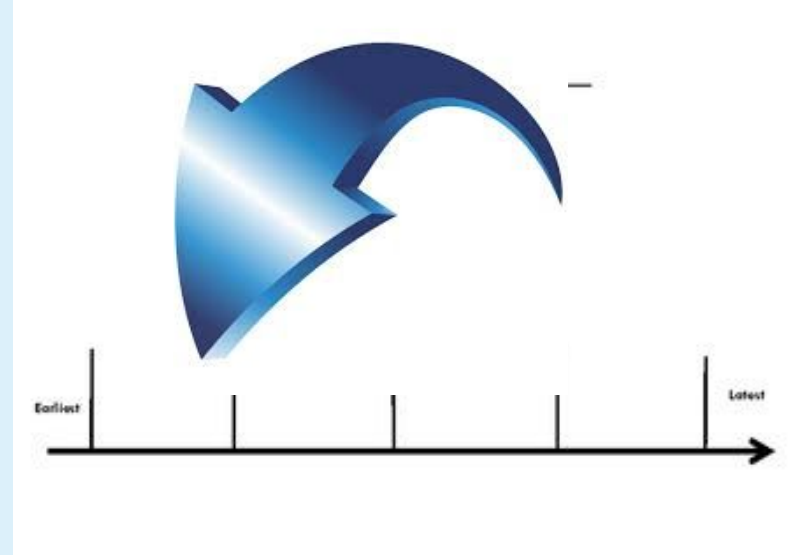
δ) **σίγμα** πλάι σε **γιώτα**, **γιώτα** κοντά στο **σίγμα** ("τα πάθη της βροχής", Κική Δημουλά)

Κική Δημουλά

Πρωθύστερο

Τοποθετείται **πρώτο** αυτό που χρονικά είναι **δεύτερο**.

Παραδείγματα:

α) Λέγω τὴν Ἐρεχθέως **τροφὴν** καὶ **γένεσιν**. [γένεσιν καὶ τροφὴν]

β) Μάη μου, **Μάη** δροσερέ, κι **Απρίλη** λουλουδάτε.

γ) **Χτενίστηκε, ελούστηκε** και στο σεργιάνι βγήκε
(αντί: Ελούστηκε, χτενίστηκε, και στο σεργιάνι βγήκε)

δ) **Τέλος** κι **αρχήν** η μνήμη εδώ δεν έχει.
(αντί: αρχήν και τέλος η μνήμη εδώ δεν έχει.)

ε) «**ξεντύθη** ο νιος, **ξεζώστηκε** και στο πηγάδι μπήκε»
(αντί: ξεζώστηκε ο νιος, ξεντύθηκε και στο πηγάδι μπήκε).

Αναστροφή

Ανατρέπεται η φυσική σειρά των λέξεων ή των προτάσεων σκόπιμα για να αποκτήσει ο λόγος μεγαλύτερη ζωντάνια και εκφραστικότητα.

Παραδείγματα:

α) Και των μαλλιών / της τ' ωραίο πλήθος / πάνω στο στήθος
λάμπει ξανθό. Διονύσιος Σολωμός

β) χιλιάδες παραλάβαινες τσουβάλια σόγια
Νίκος Καββαδίας: «Kuro Siwo»

Νίκος Καββαδίας

Παρήχηση

Σε διαδοχικές, κοντινές λέξεις
επαναλαμβάνεται ο ίδιος φθόγγος.

Παραδείγματα:

α) Σῶσος καὶ Σωσώ, σῶτερ, σοὶ τόνδ' ἀνέθηκαν
Σῶσος μὲν σωθείς, Σωσώ δ' ὅτι Σῶσος ἐσώθη(μτφρ. Ο
Σώσος και η Σωσώ, σωτήρα μας, σ' αφιέρωσαν τούτο το
τάμα, ο Σώσος γιατί σώθηκε, και η Σωσώ γιατί σώθηκ' ο
Σώσος.) Σιμωνίδης, ἐπίγραμμα (παρήχηση του σ)

β) τυφλὸς τὰ τ' ὤτα τὸν τε νοῦν τὰ τ' ὄμματ' εἶ
Σοφοκλῆς, «Οιδίππους Τύραννος», 371 (παρήχηση του τ)

γ) Ἦχος συρτός, συλλογιστός, συνέρημος...

Κική Δημουλά: «Τα Πάθη της Βροχής» (παρήχηση του συ)

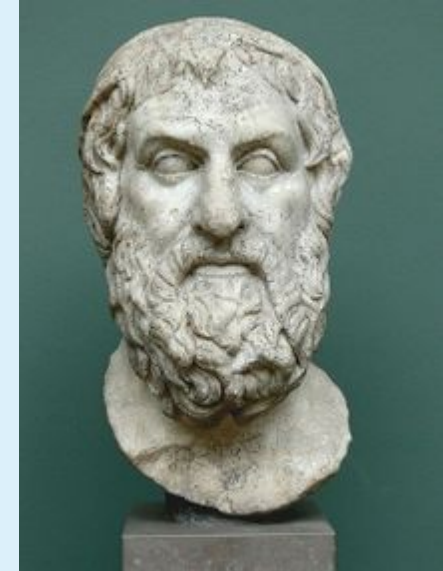
δ) Τρανή λαλιά, τρόμου λαλιά ρητή κατά το κάστρο

Διονύσιος Σολωμός: «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι»
(παρήχηση του ρ)

ε) Τὴν δὲ μητέρα τελευτήσασαν πέπαυμαι τρέφων τρίτον
ἔτος τουτί (παρήχηση του τ)

στ) Ο σιγαλὸς αἰγιαλὸς ἐγέλα γάλα ὅλος (παρήχηση του γ
και του λ)

ζ) Ανάκουστος κελαϊδισμός και λιποθυμισμένος (παρήχηση
του σ)

Σοφοκλῆς

Διονύσιος Σολωμός

Παρονομασία ή ετυμολογικό σχήμα

Τοποθετούνται η μια κοντά στην άλλη λέξεις **ομόηχες**, με **ετυμολογική συγγένεια**.

Παραδείγματα:

α) **Δύναμαι** συνεΐναι **δυναμένοις** άνθρωποις ἀναλίσκειν

β) Πέταξα ένα **φόρεμα** **πολυφορεμένο**

γ) **χάρε, χαρά** που μού 'φερεις

δ) Σκλάβος ραγιάδων έπεσες και ζεις **ραγιάς ραγιάδων**

ε) Ο **καλός καλό** δε βλέπει

στ) Να 'μουν **κλέφτης** να τα **κλέψω**, **κουρσευτής** να τα **κουρσέψω**.

Ομοιοτέλεuto ή ομοιοκατάληκτο

Δύο ή περισσότερες προτάσεις και στίχοι τελειώνουν με λέξεις που έχουν την ίδια κατάληξη· είναι συνηθισμένο το σχήμα αυτό στην ποίηση.

Παραδείγματα:

α) Εἰ γὰρ ἐξ ἴσου τῇ συμφορᾷ καὶ τὴν διάνοιαν ἔξω
καὶ τὸν ἄλλον βίον **διάξω**, τί τούτου **διοίσω**; (σε τι θα διαφέρω)

β) Της αγάπης το **βοτάνι** κάθε τόπος δεν το **κάνει**.

γ) Τον πύργο πύργο **πάει** και **γυροβολάει**.

δ) Γιε μ', πού 'σουν **χτες**, πού 'σουν **προχτές**...

ε) Ἄκρα του τάφου σιωπή στον κάμπο **βασιλεύει**·
λαλεί **πουλί**, παίρνει σπυρί, κι η μάνα το **ζηλεύει**.

Διονύσιος Σολωμός: «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι»

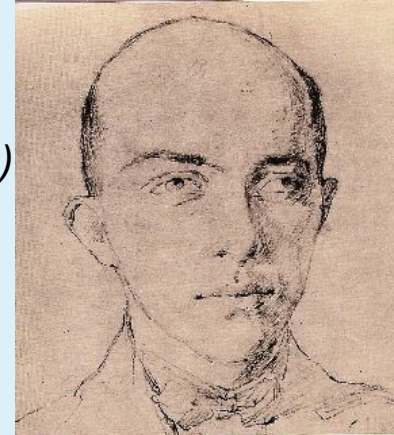
στ) Ἐνα φεγγάρι πράσινο, **μεγάλο**,
που λάμπει μες στη νύχτα, – **τίποτ' άλλο**.

Μια φωνή, που γρικιέται μες στο **σάλο**
και που σε λίγο παύει, – **τίποτ' άλλο**.

Πέρα, μακριά, κάποιο στερνό **σινιάλο**
του βαποριού που φεύγει, – **τίποτ' άλλο**.

Και μόνο ένα παράπονο **μεγάλο**,
στα βάθη του μυαλού μου. – **Τίποτ' άλλο**.

Ναπολέον Λαπαθιώτης: «Νυχτερινό»

Ναπολέον
Λαπαθιώτης

Μια **πρόταση** ή περίοδος **τελειώνει** με την **ίδια λέξη** με την οποία **αρχίζει**. Μπορεί να συμβεί και σε ποίημα ή πεζό, όταν ξεκινά και τελειώνει με την ίδια **λέξη, εικόνα, έννοια**.

Παραδείγματα (σε στίχο, σε στροφή, σε ποίημα):

α) μοναχή το δρόμο επήρες, εξανάρθες
μοναχή

(Διονύσιος

Σολωμός)

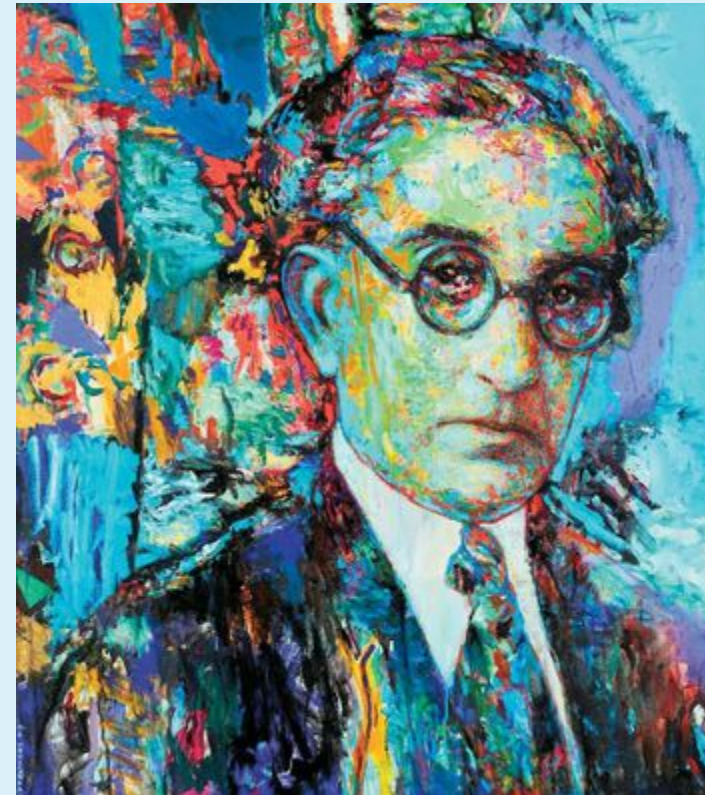
β) Δεν τραγουδώ παρά γιατί μ' αγάπησες
στα περασμένα χρόνια.

Καί σε ήλιο, σε καλοκαιριού προμάντεμα,
και σε βροχή, σε χιόνια

δεν τραγουδώ παρά γιατί μ' αγάπησες.

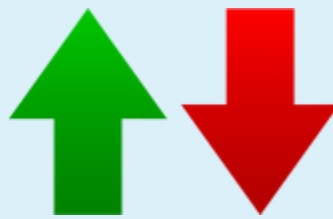
(Μαρία Πολυδούρη)

γ) το ποίημα "Ιθάκη" του Κ.Π.Καβάφη ξεκινά
"σαν βρεις στον πναιμό για την **Ιθάκη**" και

Κ. Π. Καβάφης

Άρση και θέση

Πρώτα λέγεται **τι δεν είναι** κάτι (ή **τι δε συμβαίνει**) και αμέσως μετά **τι είναι** (ή **τι συμβαίνει**) – πρώτα **αίρεται** κάτι και στη συνέχεια **τίθεται**.

Παραδείγματα:

α) Εγώ **δεν είμαι** Τούρκος **ουδέ** Κόνιαρος, **είμαι καλογεράκι** απ' ασηταριό.

β) Όλοι σέ λένε κατευθείαν άγαλμα, **έγώ** σέ λέω γυναίκα άμέσως.

Όχι γιατί γυναίκα σέ παρέδωσε
στό μάρμαρο ό γλύπτης
κι υπόσχονται οί γοφοί σου
εϋγονία άγαλμάτων,
καλή σοδειά άκινησίας.

Γιά τά δεμένα χέρια σου, πού έχεις
όσους πολλούς αιώνες σέ γνωρίζω,
σέ λέω γυναίκα. (Κική Δημουλά)

Κική Δημουλά

Σχήματα λόγου σχετικά με τη...

**γραμματική συμφωνία
των λέξεων!**

1) Κατά το
νοούμενο

2) Σύμφυση

3) Ανακόλουθο

5) έλξη

6) υπαλλαγή

4) καθ' όλον
και μέρος

7)
πρόληψη

Κατά το νοούμενο

Η συμφωνία των όρων της πρότασης δεν ακολουθεί τον **γραμματικό τύπο** των λέξεων αλλά το **νόημά** τους. Το σχήμα αυτό συνηθίζεται όταν υπάρχουν στην πρόταση περιληπτικά ονόματα, όπως **όχλος, πλήθος, στρατόπεδον** κ.τ.ό., ή αντωνυμίες, όπως **έκαστος, άλλος, ούδείς**, οπότε το ρήμα μπαίνει σε πληθυντικό αριθμό.

Παραδείγματα:

α) Τὸ μὲν γὰρ **πλήθος** κραυγῇ πολλῇ **ἐπίασιν** (αντί ἔπεισι)

β) Ἀνεπαύοντο, ὅπου **ἐτύγχανον** **έκαστος** (αντί ἐτύγχανε)

γ) Ο **κόσμος** φοβούνται

δ) «ο **κόσμος φκιάνουν** εκκλησιές, φκιάνουν και μοναστήρια» (=οι άνθρωποι..)

ε) ο **κόσμος** που τρέχουν στις παραλίες

στ) το **ζευγάρι** αποφάσισαν να ξεκινήσουν τη νέα τους ζωή μαζί.

Σύμφυση

Είναι η **ανάμειξη δύο** διαφορετικών **συντάξεων**, με τις οποίες είναι δυνατόν να αποδοθεί μια σκέψη ή ένα γεγονός.

Παραδείγματα:

- α)** Ἀλκιβιάδης μετὰ Μαντιθέου
ἀπέδρασαν. (α) **Ἀλκιβιάδης μετὰ
Μαντιθέου** ἀπέδρα + β) Ἀλκιβιάδης
καὶ Μαντίθεος **ἀπέδρασαν**)
β) σκλάβος ραγιάδων έπεσες (=
σκλάβος ραγιάδων έγινες + στα χέρια
ραγιάδων έπεσες)
γ) Η Μίνα με τη Νίκη παίζουν
δ) Ο Απρίλης με τον Έρωτα χορεύουν
και γελούνε

Αλκιβιάδης

Ανακόλουθο

Οι λέξεις –συχνά μετοχές–που ακολουθούν δε βρίσκονται σε συντακτική συμφωνία με τις προηγούμενες. **Παραβιάζεται η συντακτική συνέπεια** μιας πρότασης λόγω **ταχύτητας** του λόγου και **συμπύκνωσης ιδεών**, ψυχικής **ταραχής** ή **σκοπιμότητας** του ομιλητή - συγγραφέα, είτε για αποτελεσματικότερη αποτύπωση **ψυχικών παθών**.

Παραδείγματα:

α) Καὶ οἰμωγὴ ἐκ τοῦ Πειραιῶς διὰ τῶν μακρῶν τειχῶν εἰς ἄστυ διῆκεν, ὁ **ἕτερος** τῷ ἑτέρῳ **παραγγέλλων** (ονομαστική απόλυτη μετοχή αντί γενικής απόλυτης: τοῦ ἑτέρου τῷ ἑτέρῳ παραγγέλλοντος)

β) Ἐξῆν **αὐτῷ** μισθῶσαι τὸν οἶκον **ἀπηλλαγμένος** πολλῶν πραγμάτων (αὐτῷ ἀπηλλαγμένῳ)

γ) βλέπει τους κάμπους **πράσινους** και τα βουνά **μαυρίζουν** (αντί μαυρισμένα)

δ) «**Ο Διάκος** σαν τ' αγροίκησε πολύ **του** κακοφάνη (αντί του Διάκου)

ε) **Εγώ** δε **με** νοιάζει καθόλου (αντί Εγώ δε νοιάζομαι / εμένα δε με νοιάζει καθόλου).

στ) **Η κυρα-Ρήνη** του Κριτού, του Δούκα η θυγατέρα, χρόνους **της** **γράφουν** τα προικιά (αντί της κυρα-Ρήνης της γράφουν)

ζ) Τρεις βίγλες θα **του βάλω**, τρεις βίγλες, τρεις βιγλάτορες, κι οι τρεις **αντρειωμένοι** (αντί τρεις αντρειωμένους)

Καθ' όλον και μέρος

Το ουσιαστικό που δηλώνει ένα **σύνολο διαιρεμένο** δεν μπαίνει σε γενική διαιρετική ή με εμπρόθετο αλλά στην ίδια πτώση με το όνομα που προσδιορίζει.

Παραδείγματα:

α) Παίρνει τον κατήφορο την άκρη το ποτάμι (αντί του ποταμιού)

β) Έλα την Πέμπτη το πρωί (αντί το πρωί της Πέμπτης)

γ) έρχεται τη μέση μέση το γιαλό, (αντί τη μέση του γιαλού)

δ) Τρία κομμάτια σύννεφα στον Όλυμπο, στη ράχη (αντί στου Όλυμπου)

ε) Οι μαύροι μου όσοι το άκουσαν, όλοι βουβοί απομείναν (αντί από τους μαύρους).

στ) την Κυριακή το δειλινό σαλπάραν τα καράβια (αντί της Κυριακής)

Όλυμπος

Έλξη

Από δύο **όρους** μιας πρότασης ή γειτονικών προτάσεων, **ο ένας έλκεται** από τα γραμματικοσυντακτικά χαρακτηριστικά του άλλου και συμφωνεί με αυτόν, **παρεκκλίνοντας από τα κανονικά του χαρακτηριστικά.**

α) έλξη σε **ρήματα** **β)** έλξη σε **ονόματα** και **αντωνυμίες**

Παραδείγματα:

α) Έπιμελεῖται τῶν ὀπλῶν ὧν ἔλαβεν (αντί ἃ ἔλαβεν)

β) γιατί **αυτοί** (εννοεί τα μάτια) είναι **θεοί** (έλξη του γένους από το «θεοί»)

γ) Ἦθελα **να ήμουν** νέος (αντί να είμαι)

δ) Τα **Γιάννενα**, η όμορφη πόλη της Ηπείρου, **κοιμάται**
(αντί **κοιμούνται**· παρασύρεται από τη λέξη **πόλη**)

ε) Τιμούμε όλους **όσους** αγωνίστηκαν. (αντί **όσοι** αγωνίστηκαν)

στ) Δεν έχει μάνα να θρηνεί, **κανείς** να τον λυπάται (αντί κανέναν)

Ιωάννινα

Άλκιβιάδης

Υπαλλαγή

Ο **επιθετικός προσδιορισμός** αντί να συμφωνεί στην πτώση (συνήθως γενική κτητική) μ' αυτό στο οποίο ανήκει, συμφωνεί με το **ουσιαστικό** που προσδιορίζει η πτώση αυτή.

Παραδείγματα:

α) θάσιον οίνου

σταμνίον (αντί θασίου οίνου)

β) θερμοί δακρύων

σταλαγμοί (αντί θερμών δακρύων)

γ) Λευκό βουνάκι πρόβατα
κινούμενο βελάζει (αντί
βουνάκι λευκά πρόβατα)

δ) Τ' αντρειωμένα κόκαλα
ξεθάψτε του γονιού
σας (αντί ξεθάψτε τα
κόκαλα τ' αντρειωμένου
γονιού σας).

Το **κρασί**: απαραίτητο στοιχείο κάθε συμποσίου

Πρόληψη

Το υποκείμενο δευτερεύουσας πρότασης **προλαμβάνεται**, μπαίνει δηλαδή στην πρόταση που προηγείται, ως **αντικείμενο** ή **προσδιορισμός** (κυρίως της αναφοράς). Το αποτέλεσμα που επιτυγχάνεται είναι η **έμφαση**.

Παραδείγματα:

α) Ὁρᾷς δὲ **τὴν φύσιν** τὴν τῶν πολλῶν ὡς διάκειται πρὸς τὰς ἡδονάς (= Ὁρᾷς δὲ ὡς διάκειται **ἡ φύσις** ἡ τῶν πολλῶν πρὸς τὰς ἡδονάς)

β) Ὁρθῶς λέγεις **περὶ σωφροσύνης** ὃ ἔστιν

(Ὁρθῶς λέγεις ὃ ἔστιν **ἡ σωφροσύνη**)

γ) **Σε** ξέρω τι ἄνθρωπος εἶσαι

δ) Για δες **τὴν πίτα** ἀν ψήθηκε (ἀντί για δες ἀν ψήθηκε **ἡ πίτα**)

ε) Ποιος εἶδε **τὸν ἀμάραντο** σε τι γκρεμὸ φυτρώνει (ἀντί ποιος εἶδε σε τι γκρεμὸ φυτρώνει ὁ ἀμάραντος).

Προσωποποίηση της σωφροσύνης
Temperantia (1872), by [Edward Burne-Jones](#)

Εναλλαγή

Αλλάζει απότομα και αντικαθίσταται το ρήμα με άλλο **ρήμα** ή αλλάζει ο **χρόνος** του ρήματος ή ο **αριθμός** ή το **πρόσωπο** ή το **γένος**.

Παραδείγματα:

α) Τρία κοράσια τον κερνούν
κι οι τρεις ξανθομαλλούσες.
(αλλάζει από ουδέτερο: κοράσια
σε θηλυκό: ξανθομαλλούσες)

β) Των πολλών τα συμπόσια
ο στίχος επιτρέχει
βραχυχρόνιος ηχώ
την σιγήν δεν ετάραξε
της δουλοσύνης

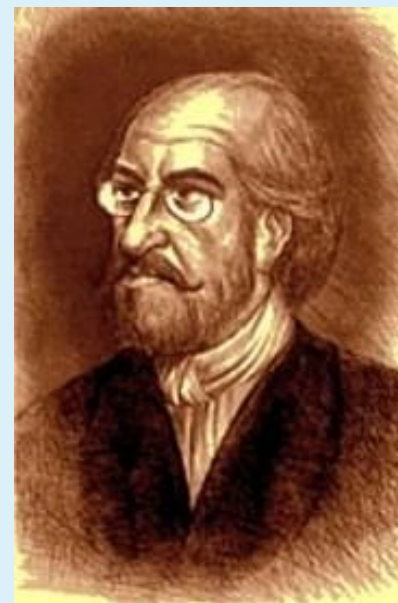
Ανδρέας Κάλβος, Ωδή Εβδόμη, Εις Πάργαν

(αλλάζει διαδοχικά το πρόσωπο του ρήματος:

από γ' ενικό: επιτρέχει σε α' ενικό: ηχώ και ξανά σε γ' ενικό: ετάραξε)

γ) ξέρεις **τους φίλους** σου πόσο μελετηροί είναι
(αντί: ξέρεις πόσο μελετηροί είναι **οι φίλοι** σου)

δ) είδες **την Ελένη** τι όμορφα ντύνεται
αντί είδες τι όμορφα ντύνεται **η Ελένη**

Ανδρέας Κάλβος

Σχήματα λόγου σχετικά με την... ...πληρότητα*!

*δηλαδή αν λείπουν
ή περισσεύουν
λέξεις.

επανάληψη

εξ αναλόγου

από κοινού

4) Αποσιώπηση

ζεύγμα

εκ παραλλήλου
εξ αντιθέτου

περίφραση

επαναφορά
αναδίπλωση

εν διά δυοίν

αναφώνηση

υποφορά και
ανθυποφορά

αποστροφή

Βραχυλογία, έλλειψη

1) Από κοινού

2) Αποσιώπηση

4) Εξ αναλόγου

3) Ανανταπόδοτο

5) Ζεύγμα

6) Εξ αντιθέτου

Από κοινού

Μια λέξη (ή περισσότερες) ή μια πρόταση, που παραλείπεται, εννοείται από τα προηγούμενα όπως ακριβώς είναι εκεί, αμετάβλητη.

α) Σε τραγουδά, όπως το πουλί τον ήλιο που ανατέλλει (ενν. όπως τραγουδά).

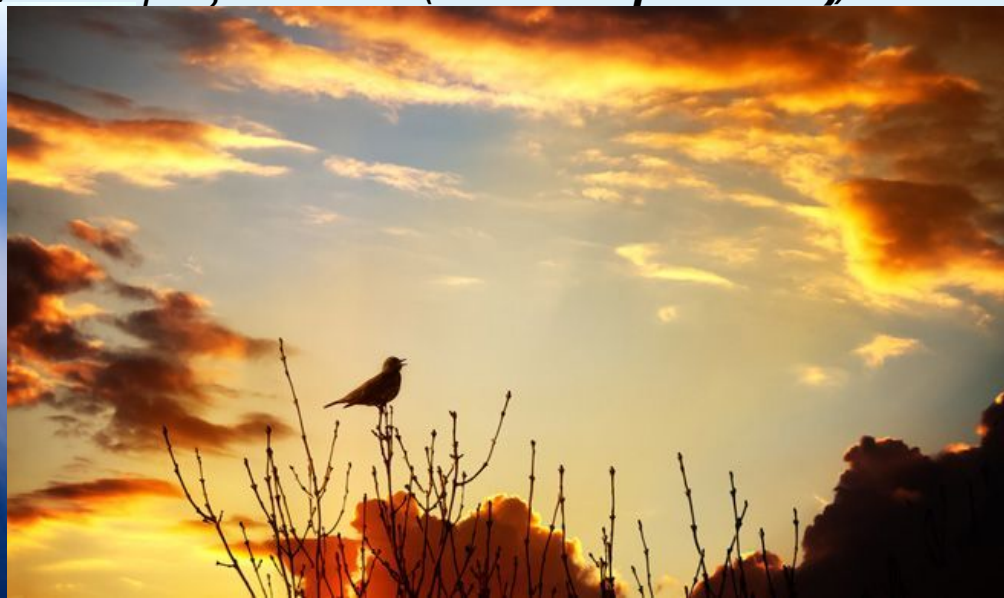
β) Σε θέλει, όπως το φυτό το νερό.

(αντί: Σε θέλει, όπως **θέλει** το φυτό το νερό.)

γ) Τα παράτησε όλα κι έφυγε, χωρίς να μάθει κανείς το γιατί

(αντί: Τα παράτησε όλα κι έφυγε χωρίς να μάθει κανείς το γιατί **τα παράτησε όλα κι έφυγε**)

δ) Ο Γιώργος είναι μουσικός, ο Νικήτας δεν είναι (εννοείται **μουσικός**)

Αποσιώπηση

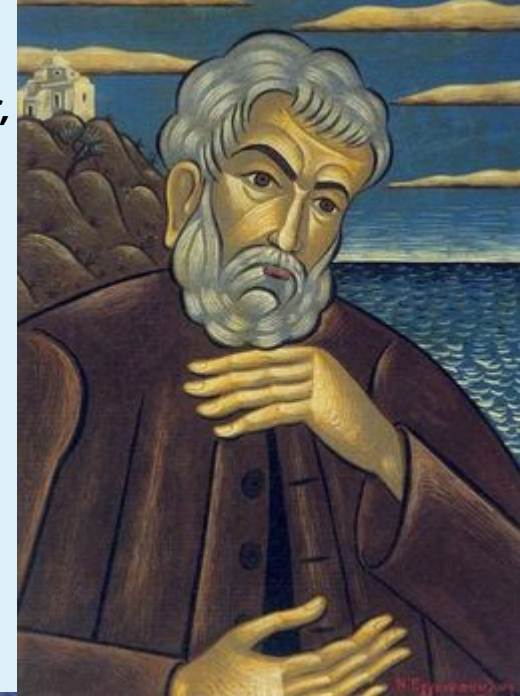
Διακόπτεται ο λόγος
και μπαίνουν **αποσιωπητικά**.

Παράδειγμα:

Ἡ Μοσχούλα εἶχε πέσει ἀρτίως εἰς τὸ
κῶμα γυμνή καὶ ἐλούετο...
(Από το "Ὄνειρο στό κῶμα" του
Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη)

Αλέξανδρος
Παπαδιαμάντης,
ζωγραφιά
του
Νίκου
Εγγονόπουλου

Δημήτρης
Μοράρος
"Ὄνειρο
στο κύμα"

Εξ αναλόγου

Παραλείπεται μία ή περισσότερες λέξεις ή μία ολόκληρη πρόταση που εννοείται βέβαια από τα προηγούμενα όχι όμως ακριβώς όπως είναι εκεί.

Παραδείγματα:

α) ο πατέρας μου ήταν
όπως όλοι οι πατεράδες
(= είναι καλοί).

β) Σε **αγαπώ**, όπως η
μάνα το παιδί.
(αντί: Σε αγαπώ,
όπως **αγαπάει** η μάνα το
παιδί.)

γ) Αυτό το πρόβατο
μοιάζει με τα δικά μας.
(αντί: Αυτό το πρόβατο
μοιάζει με τα δικά
μας **πρόβατα**.)

Ανανταπόδοτο

Παραλείπεται αυτό που αναμένεται να ακολουθήσει
ύστερα από τη διατύπωση μιας πρότασης, συνήθως
υποθετικής.

Συνηθίζεται τόσο στην αρχαία όσο και στη νέα ελληνική
λογοτεχνία.

Παραδείγματα:

α) καὶ ἐὰν μὲν ἐκὼν
πείθεται· (εννοείται: ἔχει
καλῶς) εἰ δὲ μή, ὥσπερ
ξύλον διαστρεφόμενον
καὶ καμπτόμενον

β) αν θέλει να την
παντρευτεί (εννοείται:
πάει καλά) αλλιώς τα
βρίσκει σκούρα

Ζεύγμα

Δύο **ομοειδείς προσδιορισμοί** (συνήθως αντικείμενα) αποδίδονται σε ένα **ρήμα**, όμως ο δεύτερος από αυτούς δε ταιριάζει σε αυτό αλλά σε **άλλο ρήμα**.

Παραδείγματα:

α)...ἔδουσί τε πίονα μῆλα οἶνόν τ' ἔξαιτον
μελιηδέα·

(τρώνε και παχιά αρνιά και κρασί μελόγλυκο)
(ἔδουσί τε πίονα μῆλα πίνουσί τε οἶνον)

β) Είδα τις αστραπές και τις βροντές και τρόμαξα
(είδα τις αστραπές, άκουσα τις βροντές και
τρόμαξα)

γ) Πάει να ποτίσει τ' άλογο κρύο νερό και δροσερό
χορτάρι. (Πάει να ποτίσει τ' άλογο
κρύο νερό και να το ταΐσει δροσερό χορτάρι)

δ) Ακούει ντουφέκια και βροντούν, σπαθιά
λαμποκοπάνε. (Ακούει ντουφέκια - βλέπει σπαθιά.)

Εξ' αντιθέτου

Μια λέξη ή φράση **παραλείπεται, εννοείται** όμως από μια προηγούμενη λέξη ή φράση, αλλά με αντίθετη ή διαφορετική σημασία.

Παράδειγμα: «στα έμπα μπήκε ως αϊτός, στα ξέβγα ως πετρίτης (= παραλείπεται το «βγήκε»).

Πλεονασμός

MORE!
MORE!
MORE!

1) Επανάληψη

2) εκ παραλλήλου

3) Περίφραση

4) Επαναφορά

5) αναδίπλωση

6) εν διά δυοίν

7) αναφώνηση

8) υποφορά και
ανθυποφορά

Επανάληψη

Όταν επαναλαμβάνεται η ίδια λέξη για να αποκτήσει ο λόγος χάρη και δύναμη.

α) κλαίνε τα δέντρα **κλαίνε**, **κλαίνε** και τα κλαριά

β) σημαίνει ο Θιος **σημαίνει** η γη **σημαίνουν** τα επουράνια

Εκ παραλλήλου

Εκφράζεται μια έννοια με **δύο αντίθετες εκφράσεις**, μία **αρνητική** και μία **καταφατική**.

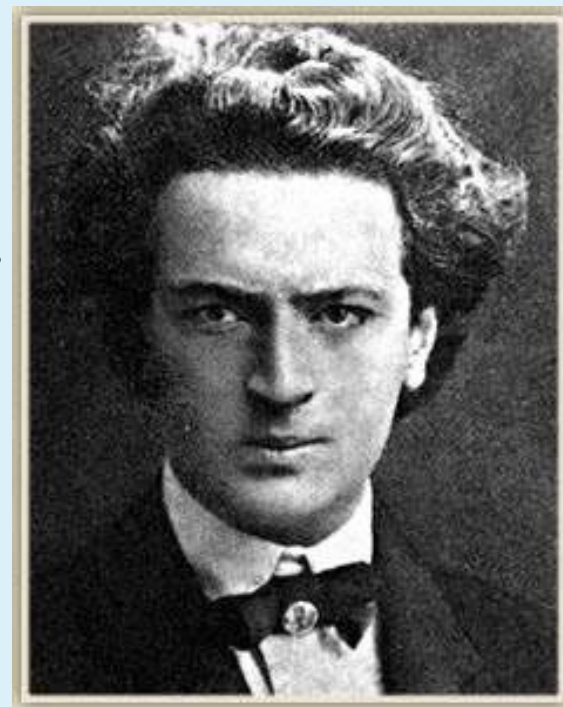
Παραδείγματα:

α) «**συ να σωπαίνεις** και να μη μιλάς»

β) Με **ξέχασαν** όλοι, κανείς **δε με θυμάται**.

γ) Γιατί βαθιά μου **δόξασα** και **πίστεψα** τη γη και **στη φυγή δεν άπλωσα** τα μυστικά φτερά μου, μα ολάκερον **ερίζωσα** το νου μου στη σιγή...

Άγγελος Σικελιανός

Άγγελος Σικελιανός

Περίφραση

Μία έννοια ενώ μπορεί να εκφραστεί μονολεκτικά, εκφράζεται με περισσότερες λέξεις παραστατικότερα.

Παραδείγματα:

α) Το άστρο της ημέρας (αντί: ο ήλιος).

β) Κάνω πόλεμο (αντί: πολεμώ)

Επαναφορά

Δύο ή περισσότερες προτάσεις αρχίζουν με την ίδια φράση.

Παραδείγματα:

α) Πάψε κόρη τον αργαλειό, **πάψε** και το τραγούδι.

β) Πάντα πάντα περνάς τη φωτιά για να φτάσεις τη λάμψη, **πάντα πάντα** τη λάμψη περνάς

γ) **Μα** τες πολλές λαβωματιές που μόφαγαν τα στήθια.

Μα τους συντρόφους πόπεσαν στην Κρήτη πολεμώντας.

Μα την ψυχή που μ' έκαψε τον κόσμο απαρατώντας.

Αναδίπλωση

Μία **λέξη** ή **φράση** μιας πρότασης **επαναλαμβάνεται** αμέσως στην **αρχή** της επόμενης.

Παραδείγματα:

α) δεν κάνουμε κι ένα **καλό, καλό** για την ψυχή μας

β) **Απρίλη, Απρίλη** δροσερέ και Μάη με τα λουλούδια

γ) Δακρυσμένο πουλί, στην Κύπρο τη θαλασσοφίλητη

που έταξαν για να μου θυμίζει την πατρίδα,

άραξα μοναχός μ' αυτό το παραμύθι,

αν είναι αλήθεια πως αυτό είναι παραμύθι,

αν είναι αλήθεια πως οι άνθρωποι δε θα ξαναπιιάσουν

τον παλιό δόλο των θεών,

αν είναι αλήθεια πως κάποιος άλλος Τεύκρος, ύστερα από χρόνια...

(Ο Σεφέρης εδώ χρησιμοποιεί τριπλή αναδίπλωση)

Γιώργος Σεφέρης

Εν διά δυοίν

Εκφράζεται **μία έννοια** με **δύο λέξεις**, που συνδέονται μεταξύ τους με το και, ενώ θα έπρεπε η **μία από αυτές να αποτελεί προσδιορισμό της άλλης**.

Παραδείγματα:

- α)** «αστροπελέκι και φωτιά να πέσει στην αυλή σου».
- β)** Γυναίκες που είν' οι άντρουι σας και οι καπεταναραίοι (αντί οι άντρουι σας, οι καπεταναραίοι).

Αναφώνηση ή επιφώνηση

Μία **επιφωνηματική λέξη** χρησιμοποιείται για να τονίσει τη συναισθηματική κατάσταση του συγγραφέα ή του ήρωα. Μπορεί να είναι επίκληση στον Θεό ή σε κάποιο πρόσωπο.

Παραδείγματα:

- α)** **Αχ**, αν ήξερα τότε τι με περίμενε!
- β)** Και η φωνή του, **Θεέ μου**, τι φωνή!
- γ)** **Κύριέ μου**, τι να γίνηκε ο Μηλιόνης;
Χαμένη, **Αλίμονον!**

Υποφορά και ανθυποφορά

Γίνεται μια ερώτηση ακολουθεί μια προσπάθεια για απάντηση, απορρίπτεται αυτή και ακολουθεί αυτό που πραγματικά συμβαίνει. Συνηθίζεται στα δημοτικά τραγούδια.

Παραδείγματα:

α) *Τι έχουν της Μάνης τα βουνά και στέκουν βουρκωμένα;*

Μην ο βοριάς τα βάρεσε, μην η νοτιά τα πήρε;

-Μήδ' ο βοριάς τα βάρεσε, μηδ' η νοτιά τα πήρε.

Παλεύει ο Καπετάν πασάς με τον Κολοκοτρώνη.

β) *Κυράδες, τι λογιάζετε, κυράδες, τι τηράτε;*

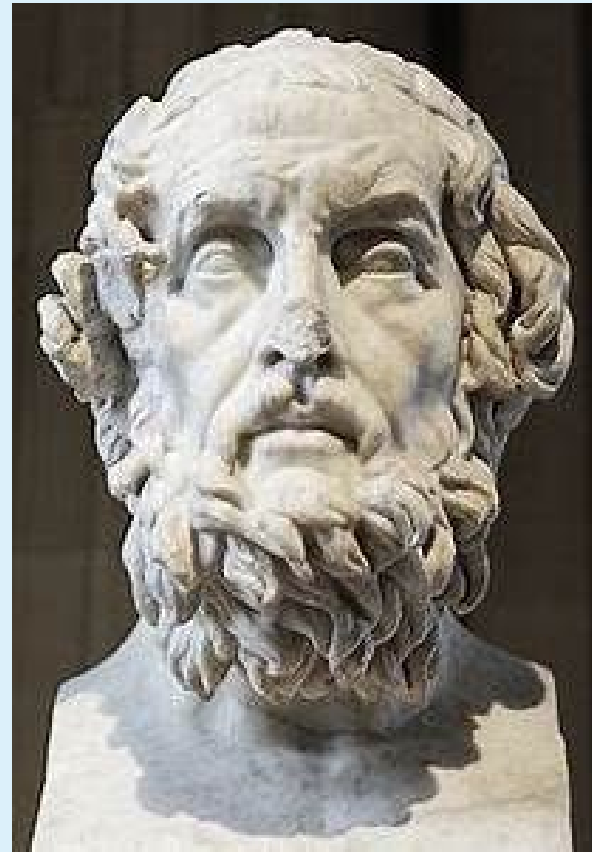
-Εμείς είμαστε κλέφτισες, γυναίκες των Λαζαίων.

γ) *Αν πέσουμε στον ποταμό, ο ποταμός θα στύψει.*

Αποστροφή

Επιφωνηματικό σχήμα λόγου, στο οποίο ένας ομιλητής ή συγγραφέας **διακόπτει και κατευθύνει την ομιλία σε ένα φανταστικό πρόσωπο, μία αφηρημένη ποιότητα ή μία ιδέα**. Μπορεί να αναφερθεί σε κάποιο από τα πρόσωπα του έργου, δείχνοντας έτσι τη συμπάθειά του. Στα θεατρικά έργα και την ποίηση συνήθως εισάγεται με το επιφώνημα "Ω".

Όμηρος

Παράδειγμα:

*Τότε Εύμαιε χοιροβοσκέ, πήρες το λόγο κι είπες
(Ομήρου Οδύσσεια) Εδώ ο ποιητής δείχνει τη συμπάθειά
του στον Εύμαιο.*

Σχήματα λόγου από...
την παραδοσιακή ποίηση!

1) Σχήμα
του
αδυνάτου

2) Νόμος
των τριών

3) Ρητορικές
ερωτήσεις
Άστοχα
ερωτήματα

Σχήμα του αδυνάτου

Το σχήμα αδυνάτου είναι ένας χαρακτηριστικός τρόπος για να δείξουμε πως κάτι δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί είναι να ισχυριστούμε ότι αυτό θα γίνει **μόνον αν αλλάξει η φυσική τάξη του κόσμου.**

Παραδείγματα:

α) Αν τρέμουν τ' άγρια βουνά, να τρέμει το γιοφύρι, κι αν πέφτουν τ' άγρια πουλιά να πέφτουν οι διαβάτες.

β) αλλ' έναν λόγον θα σου ειπώ, και ομόνω μέγαν όρκον·
ναι, μά το σκήπτρο τούτ' οπού κλαδί δεν βγάζ' ή φύλλα,
καθώς αφήκε τον κορμόν στα όρη εκεί που εκόπη,
και δεν θ' αναχλωράνει, αφού τα φύλλα και το φλούδι
γύρω του ελέπισε ο χαλκός, και το φορούν στο χέρι
οι δικαιοκρίτες Αχαιοί τους νόμους να φυλάγουν,
όπως τους έδωκεν ο Ζευς, και θα 'ναι μέγας όρκος·
(όρκος Αχιλλέα, Ομήρου Ιλιάδα)

Σχήμα των τριών ή Νόμος των τριών

Ο λογοτέχνης κρατάει για το τέλος το πιο σημαντικό, ακολουθώντας τον αυξητικό νόμο **του τρίτου και καλύτερου**. Κάποτε το τρίτο είναι το **χειρότερο**. Συνήθως είναι **ασύνδετο** σχήμα σε τρία μέρη. Το συναντάμε κυρίως στα **δημοτικά τραγούδια** και τα **παραμύθια**.

Παραδείγματα:

α) Και μη στοιχειώσετε ορφανό, μη ξένο, μη διαβάτη

β) αργά ντυθεί, αργά αλλαχτεί, αργά να πάει το γιόμα

γ) Του Κώστα (το άλογο) τρώει τα σίδερα, του Αλέξη τα λιθάρια και του μικρού Βλαχόπουλου τα δέντρα ξεριζώνει

Ρητορικές ερωτήσεις - Άστοχα ερωτήματα

Οι ερωτήσεις δεν γίνονται για να αναζητηθεί μία πληροφορία ή να λυθεί μία απορία, αλλά για να **τονιστεί** κάποιο θέμα. Φυσικά **δεν περιμένουν απάντηση**, καθώς αυτή είτε είναι αυτονόητη είτε εντελώς περιττή. Η ρητορική ερώτηση έχει σκοπό να **προβληματίσει** τον αναγνώστη και να τον οδηγήσει στο **υπονοούμενο συμπέρασμα** του

πού.

Παράδειγμα ρητορικής ερώτησης:

Έως ποιο βαθμό οι αντιλήψεις κι οι αποφάσεις μας στην καθημερινή ζωή είναι δικές μας και όχι αποτέλεσμα επιρροής της κοινωνίας σε μας;

Διαβάστε τι έγραψε η εξαιρετική συνάδελφος **Πολίνα Μοίρα** για τα ρητορικά ερωτήματα!

Παραδείγματα άστοχων ερωτημάτων:

α) Αχός βαρύς ακούγεται, πολλά ντουφέκια πέφτουν.

Μήνα σε γάμο ρίχνονται, μήνα σε χαροκόπι;

β) Γιατί είναι μαύρα τα βουνά και στέκουν βουρκωμένα;

Μην άνεμος τα πολεμά; μήνα βροχή τα δέρνει;

Κι ουδ' άνεμος τα πολεμά, κι ουδέ βροχή τα δέρνει,

Μόνο διαβαίνει ο Χάροντας...

https://fotodencpost.html?fbclid=DKmOvjXQN_GlOiwIxxS4tK9avb

Κι ένα τελευταίο σχήμα...

...αταξινόμητο

**...αλλά πολύ αγαπητό
στους λογοτέχνες!**

Κλιμακωτό

Το σχήμα **κλιμακωτό** δημιουργείται, όταν οι εικόνες, οι ιδέες, τα συναισθήματα παρουσιάζονται το ένα μετά το άλλο είτε προς την **κορύφωση** είτε προς τη **μείωση**.

Το σχήμα λέγεται κλιμακωτό από τη λέξη κλίμακα που σημαίνει σκάλα.

Αντίστοιχο με το κλιμακωτό είναι το γνωστό **crescendo** της μουσικής.

Παραδείγματα:

α) Ήτον απόλαυσις, όνειρον, θαύμα

(Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, "Όνειρο στο κύμα")

β) Ακούω κούφια τα τουφέκια

ακούω **σμίξιμο σπαθιών**,

ακούω ξύλα, ακούω πελέκια,

ακούω **τρίξιμο δοντιών**.

Διονύσιος Σολωμός, «Ελεύθεροι Πολιορκημένοι»

(Στην αρχή παρουσιάζεται αυτό

που ακούγεται μακριά "κούφια τα τουφέκια",

για να φτάσει σταδιακά σ' αυτό που ακούγεται

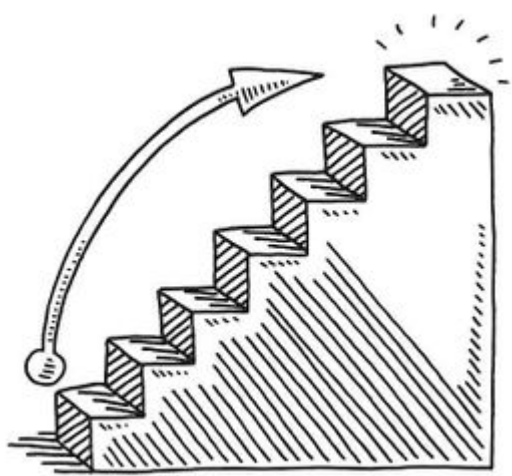
πολύ κοντά "ακούω τρίξιμο δοντιών").

Η κλιμάκωση είναι ανοδική.

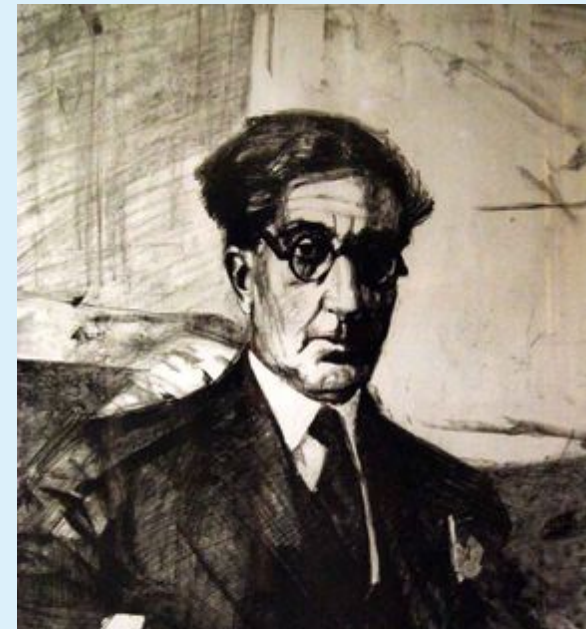

γ) Λευκό βουνάκι - πεταλούδα - σκουληκάκι - πέτρα - χορτάρι
Σολωμός (Ελεύθεροι Πολιορκημένοι)
Η κλιμάκωση είναι **καθοδική**.

δ) Σαν το 'φεραν οι Χριστιανοί να το κρεμάσουν
το δεκαεφτά χρονώ αθώο παιδί,
η μάνα του που στην κρεμάλα εκεί κοντά
σέρνονταν και **χτυπιούνταν** μες στα χώματα
κάτω απ' τον μεσημεριανό, τον άγριον ήλιο,
πότε **ούρλιαζε**, και **κραύγαζε** σα λύκος, σα θηρίο
και πότε **εξαντλημένη** η μάρτυσσα **μοιρολογούσε**.
Κ. Π. Καβάφης, 27 Ιουνίου 1906, 2 μ.μ.

Με τα ρήματα **σέρνονταν** και
χτυπιούνταν έχουμε ανοδική
κλιμάκωση, ενώ με
το **εξαντλημένη** γίνεται **καθοδική**.
ανοδική είναι επίσης με τα
ρήματα **ούρλιαζε** και **κραύγαζε**, αλλά
και με τα ουσιαστικά **λύκος**, **θηρίο** και
γίνεται **καθοδική** με το **μοιρολογούσε**.

Πώς σου φάνηκαν τα σχήματα του λόγου; Δεν είναι σκέτη γλύκα;

Κέρασμα: Δύο παιχνιδάκια **on line** για να δεις αν εμπέδωσες αυτά που έμαθες για τα σχήματα λόγου. Έλα! Πρακτική εξάσκηση.
Κάντο!

Quiz 1

<https://www.onlinequizcreator.com/schemata-logou-1/quiz-441039>

Quiz 2

<https://www.onlinequizcreator.com/schemata-logou-2/quiz-441057>

Κι αφού είδες όλα αυτά για τα σχήματα
λόγου...
αξίζεις τελευταίο κέρασμα ένα τραγούδι με
τίτλο: **ΣΧΗΜΑ ΛΟΓΟΥ!**

Πρόκειται για το ιστορικό τραγούδι των
Αντώνη Βαρδή και Κώστα Τριπολίτη

Εκτέλεση: **ThesSingers**: 40 καλλιτέχνες από τη
Θεσσαλονίκη ενώνουν τις μουσικές τους
δυνάμεις σε ένα όμορφο βίντεο της περιόδου
"ΜΕΝΟΥΜΕ ΣΠΙΤΙ" (Απρίλιος 2010)

https://www.youtube.com/watch?v=WkGjwFUKdbk&feature=youtu.be&fbclid=IwAR37i-D6lrUOAWxy-6Toe9VCIXXpORMXD3kfK5_Xi8gzeCiA8oV5MfTC0k4

Για αυτό το βιβλιαράκι χρησιμοποιήθηκαν πληροφορίες από:

α) τις σημειώσεις του φίλου μου Χρήστου Νικηφορίδη

β) την ιστοσελίδα του Γιάννη Παπαθανασίου

<http://users.sch.gr/ipap/NEGlossa/sximata-logou-NE.htm>

γ) τη φιλολογική γωνιά:

[https://www.filologikigonia.gr/ekpaidefsi/protovathmia-](https://www.filologikigonia.gr/ekpaidefsi/protovathmia-ekpaidefsi/grammatiki/505-sximata-logou)

[ekpaidefsi/grammatiki/505-sximata-logou](https://www.filologikigonia.gr/ekpaidefsi/grammatiki/505-sximata-logou)

δ) το εξαιρετικό ιστολόγιο του Κωνσταντίνου Μάντη:

https://latistor.blogspot.com/2010/03/blog-post_9038.html

ε) τον φιλολογικό ιστότοπο:

[https://www.filologikos-](https://www.filologikos-istotopos.gr/2016/11/02/neoelliniki-logotechnia-schimata-logo/)

ιστότοπο:

[istotopos.gr/2016/11/02/neoelliniki-logotechnia-schimata-logo/](https://www.filologikos-istotopos.gr/2016/11/02/neoelliniki-logotechnia-schimata-logo/)

στ) το μικρό φιλολογικό ιστολόγιο:

https://piotermilonas.blogspot.com/2013/10/blog-post_7.html

ζ) <https://www.always-see-knowledge.com/sxhmatalogou.html>

Πολλές ευχαριστίες!